

- نویسنده: هاروی دانیلز و استیون زملمن^۱
- مترجم: الهام امیرکیانی

برخی انتقادات وارد بر کتاب درسی

اشاره

کتاب‌های درسی ایالات متحده مملو از حقایق، فهرست‌ها، نمودارها، اطلاعات، عکس‌ها، مکان‌ها، تاریخ‌ها، فرمول‌ها، مسائل و پرسش‌های فراوان هستند که با مدها معیار محلی، کشوری یا ملی تنظیم شده‌اند. پس آیا به همین دلیل است که کتاب‌های درسی، از جایگاهی چنین محکم در کلاس‌های درس و حتی در بودجه‌ی مدارس برخوردارند؟ مزایای این اشیای فراگیر و بالقوه مضر چیست؟

۱۸/۱۹۹۱۹۳
بهار و تابستان ۱۳۸۶

۷۶

اتلاف وقت □

ما قصد نداریم از ناشران کتاب‌های درسی که از قبل مورد انتقاد فراوان بوده‌اند، اظهار نارضایتی کنیم، اما اغلب کتاب‌های درسی، غیرقابل خواندن، سطحی، آشفته، مستبدانه و نادرست هستند. بدتر این که هر لحظه که دانش آموز سرش را در یک کتاب درسی هزار صفحه‌ای فرو می‌برد و غرق مطالعه می‌شود، به منزله‌ی از دست دادن زمانی است که می‌توانست به مطالعه‌ی واقعی بپردازد؛ مطالعه‌ای که افراد متفکر و کنجکاو در خارج از مدرسه انجام می‌دهند و می‌تواند عادت یک عمر مطالعه را در آن‌ها به وجود آورد و اشتیاقی واقعی برای یادگیری ریاضیات، علوم، تاریخ، ادبیات یا هنر را موجب شود. خلاصه این که افراد زیرک عموماً کتاب‌های درسی مدارس را نمی‌خوانند و به جای آن به مطالعه‌ی روزنامه، مجله و سایر کتاب‌های غیرداستانی می‌پردازند و درباره‌ی آن‌ها با دوستان، همکاران و اعضای خانواده بحث و تبادل نظر می‌کنند. به عقیده‌ی ما، مدارس باید در این زمینه‌ی خاص، از زندگی واقعی تقلید کنند.

رقابت ناشران □

در سال‌های اخیر، کوشش‌های فراوانی از سوی ناشران صورت گرفته است تا کتاب‌های درسی به لحاظ بصری جذاب و گیرا باشند، زیرا به خوبی دریافته‌اند که کتاب‌های غیرداستانی نیز دستخوش تحول چشم‌گیری شده‌اند. کافی است نشریات خبری هفتگی را در نظر بگیرید که صفحات یکنواخت و حروف خاکستری خود را با ستون‌ها، نمودارها و مطالب زنده و جالب عوض کرده‌اند. از سوی دیگر، ناشران دریافته‌اند که باید با دنیای بازی‌های ویدیویی و اینترنت که بیشتر وقت دانش‌آموزان را در اختیار دارند، به رقابت بپردازند. چگونه می‌توان از دانش‌آموزان انتظار داشت که بعد از بازی‌های جذاب رایانه‌ای، به مطالعه‌ی کتاب کسل‌کننده‌ی شیمی بپردازند؟

اما این طرح‌های پسامدرن، نتیجه‌ی عکس می‌دهند و به جای جذب دانش‌آموزان به مطالب نوشتاری، به آشفته‌گی‌های بصری تبدیل شده‌اند. **سارا کزُر**، آموزگار زبان انگلیسی دبیرستان در این باره می‌گوید: «ناشران سعی دارند کتاب‌های درسی را جذاب، رنگارنگ و امروزی چاپ کنند و من متوجه هستم که می‌کوشند، با استفاده از تمامی ابزارها و وسایل، دانش‌آموز را به متون درسی جذب کنند. آن‌ها می‌خواهند کتاب‌های درسی مانند بازی‌های رایانه‌ای و ویدیویی،

افراد زیرک
عموماً
کتاب‌های درسی
مدارس را
نمی‌خوانند

۱۸/۱۹۹۱۹۳
بهار و تابستان ۱۳۸۶

۷۷

تأحدودی در اختیار و تحت کنترل دانش آموز باشند. اما نتیجه‌ی کار، تبدیل کتاب‌ها به صفحاتی گپیچ‌کننده و آشفته است و این برای خوانندگانی که برای مطالعه تقلا می‌کنند، بسیار بد است. دانش‌آموزان به هیچ وجه از این صفحات سر در نمی‌آورند.»

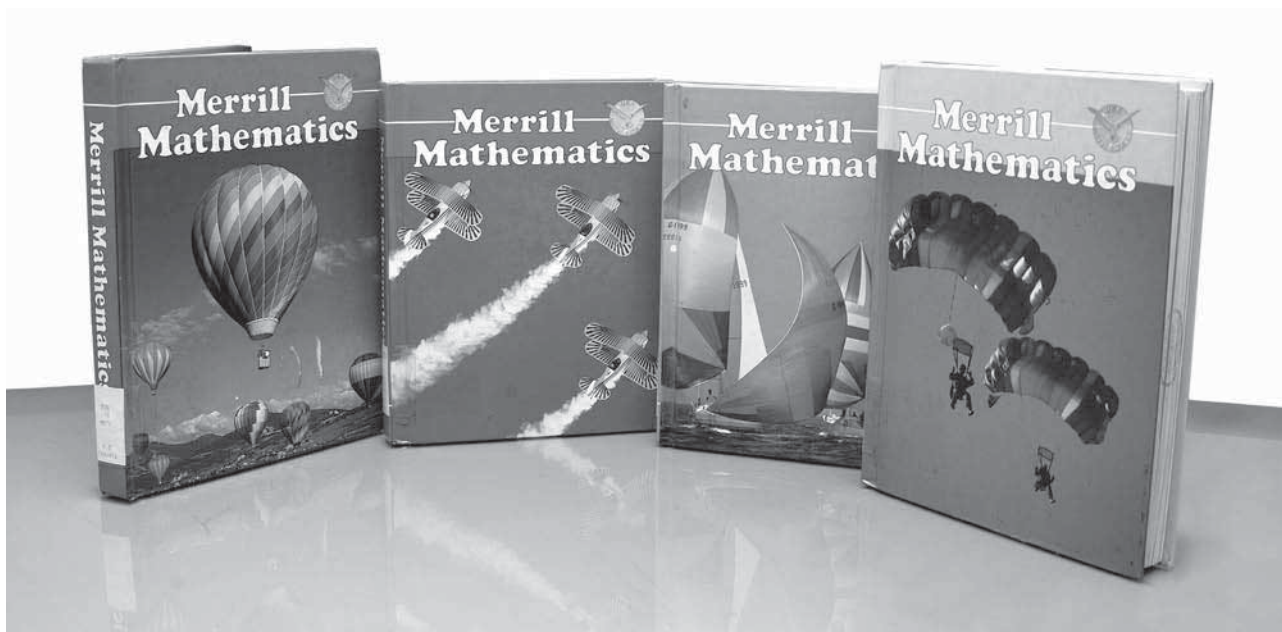
انجمن پیشبرد علوم آمریکا (AAAS) هم با این موضوع موافق است. این انجمن که هم دانشمندان و هم آموزگاران علوم را جزو اعضای خود به شمار می‌آورد، سال‌هاست که به ارزیابی دقیق کتاب‌های ریاضی و علوم می‌پردازد. انجمن مذکور در بررسی‌های اخیر کتب علوم دوره‌ی دبیرستان دریافته است که این کتاب‌های دچار «بینش جنبشی»^۳ هستند. کارشناسان معتقدند که متن کتاب‌ها مملو از حواشی، خلاصه‌ها و سایر عوامل جالب توجهی است که در آن‌ها آمده است: «ذهنتان را به کار اندازید»، «کنکاش کنید»، «پیدا کنید» و «توجه کنید». این عبارات به جای گسترش بهبود محتوا، حواس خواننده را پرت می‌کنند.

□ سلطه‌ی کتاب‌های خاص

در اغلب مدارس و در بیشتر موضوعات، یک کتاب درسی تجاری، کل برنامه‌ی درسی یک درس را دربرمی‌گیرد. به عنوان مثال، در دبیرستان «بندیکت آرنولد»^۴، کتاب «آمریکاییان» تألیف دنزر^۵ و همکاران می‌تواند برای درس تاریخ آمریکا در نظر گرفته شود، یا در کلاس جبر^۲، هیچ کتابی جز «جبر پیشرفته» نوشته‌ی سنگ^۶ و همکاران تدریس نمی‌شود. معمولاً در این دروس، کتاب کمک آموزشی دیگری - جز کتاب تمرین (که در عالم کسب و کار، «قابل مصرف» تلقی شده و به خاطر سوددهی‌اش مورد تشویق قرار گرفته است) وجود ندارد. پس به منظور رسمیت بخشیدن به این امتیاز ویژه، «کمیته‌ی آموزگاران»، فهرست موضوعات کتاب درسی را تهیه می‌کند و جلدی برای آن تدارک می‌بیند که با این عنوان مزین شده است: «راهنمای درسی دبیرستان بندیکت آرنولد: تاریخ آمریکا». اخیراً نمایندگان فروش کتاب‌های درسی با توجه به ملاک‌های مورد نظر مدرسه، کار تکثیر کتاب‌ها را برعهده گرفته‌اند و مقایسه‌ی تفاوت بین کتاب اصلی و استانداردهای هر یک از ایالات را که مدرسه باید از آن‌ها تبعیت کند، مشخص کرده‌اند.

در کشوری که از مردم سالاری حمایت می‌کند، تأیید این کتب درسی موجب بروز ناهماهنگی در کار دانش‌آموزان می‌شود. هنگامی که برای تدریس یک درس فقط بر یک منبع تکیه می‌کنیم،

ناشران
دریافته‌اند
که باید با
دنیای بازی‌های
ویدیویی و اینترنت
که بیشتر وقت
دانش‌آموزان را
در اختیار دارند
به رقابت
بپردازند

عملاً به دانش‌آموزان یاد می‌دهیم که یک دیدگاه و نظر را بپذیرند؛ یعنی در پاسخ‌گویی به سؤالات پیچیده و دارای بار ارزشی نیز فقط به یک صدا توجه کنند. اما افراد هوشمند و آزاده این‌گونه مطالعه نمی‌کنند. آن‌ها به خوبی می‌دانند که بسیاری از پرسش‌های مهم زندگی هنوز بی‌پاسخ مانده‌اند. از این‌رو، خوانندگان عاقل از چندین منبع برای دست‌یابی به یک دیدگاه معقول استفاده می‌کنند، فرضیه‌های متفاوت را مورد بررسی قرار می‌دهند و سپس تصمیم خود را می‌گیرند. در یک نظام مردم‌سالار، قابل قبول نیست که در مدارس به جوانان پیام‌موزیم که فقط یک دیدگاه کافی یا مجاز است.

اطلاعات نادرست!

ناشران کتاب‌های درسی به سختی می‌کوشند تا محصولاتشان روزآمد و درست باشد. گروهی مصحح با دقت فراوان به تعیین صحت و سقم اطلاعات می‌پردازند و نویسندگان به‌طور مداوم هر چند سال یک‌بار، نسخه‌ها را روزآمد می‌کنند تا اطمینان یابند که کتاب‌های درسی، تمام یافته‌ها، پیشرفت‌ها و نظریه‌های تازه را دربرمی‌گیرند. با این حال، این کار از لحاظ نیروی انسانی، امکان‌پذیر نیست [رالوف^۷، ۲۰۰۱]. هوبیز^۸، در کتاب «فیزیک امروز»^۹ (۲۰۰۳)، گزارشی از صحت و دقت کتاب‌های درسی ارائه داد. او و همکارانش، در جریان بررسی ۱۲ کتاب درسی فیزیک به ۵۰۰ صفحه‌ی اشتباه دست یافتند!

در یک اشتباه بزرگ در یکی از کتاب‌ها نوشته شده بود: «سرعت صوت در هوای گرم بیش از هوای سرد است.» و در دوازده صفحه‌ی بعد آمده بود: «اما سرعت صوت در هوای سرد بیشتر است.» برخی اشتباه‌ها، جزئی و برخی بسیار جدی و تعیین‌کننده بودند. با وجود این، به عقیده‌ی هوبیز، این اشتباهات باعث می‌شوند که علوم به نظر دانش‌آموزان گیج‌کننده و مهم‌مل تلقی شوند.

زیرنویس

1. Harvey Daniels & Steven Zemelman
2. Sara Kajder
3. Hyperkinetic
4. Benedict Arnold
5. Danzer
6. Senk
7. Raloff
8. Hubisz
9. Physics today

منبع

مجله: Educational Leadership. ترجمه جلد ۶۱. شماره ۴. دسامبر ۲۰۰۳ و ژانویه ۲۰۰۴. ناشر: انجمن نظارت و توسعه برنامه‌ریزی آمریکا (ASCD).

هنگامی که برای

تدریس یک درس

فقط بر یک منبع

تکیه می‌کنیم

عملاً

به دانش‌آموزان

یاد می‌دهیم که

یک دیدگاه و

نظر را

بپذیرند

۱۸/۱۹۹۱۹۳

بهار و تابستان ۱۳۸۶

۷۹